

Розділ I. Принципи професійно-художньої освіти

1.1. Принципи відбору і структурування змісту професійно-художньої освіти

Досягнення якісних результатів у творчому розвитку особистості фахівця художнього профілю зумовлює необхідність нових підходів до визначення змістовно-художньої освіти з урахуванням ціннісного культурологічного аспекту художньої діяльності, спрямованої на оволодіння спадщиною декоративно-вжиткового та образотворчого мистецтва українського народу.

Під принципами розуміють вихідні положення і закономірності теорії навчання, що визначають зміст, методи, діяльність педагогів, форми організації пізнавальної діяльності учнів. Насамперед, обґрунтуємо принципи відбору і структурування змісту.

Нові вимоги до функціонування професійно-художньої освіти потребують запровадження, як зазначено в Концепції професійно-художньої освіти, таких принципів, які глибше розкривають сутність професійної підготовки фахівців художнього профілю й забезпечують їхній особистісно орієнтований розвиток. Зокрема, це принципи: гуманізація; гуманітаризація; демократизація; індивідуалізація та диференціація; екологізація освіти; естетизація; самореалізація в художньо-творчій діяльності; ціннісне орієнтування в мистецтві; регіоналізація; єдність теорії і практики; реалістичне відображення діяльності; інтеграція змісту загально-художньої й професійної підготовки; єдність її принципів; єдність емоційних і раціональних засад декоративно-вжиткового мистецтва; проблемність тощо.

Особистісно орієнтована освіта спрямована на формування змісту професійно-художньої освіти й організацію освітнього процесу з урахуванням індивідуальних потреб і можливостей особистості. У виділенні особистісної складової змісту професійно-художньої освіти ми враховували закономірність: не сприйняті особистістю знання і вміння як ціннісні і значущі, не будуть нею прийняті в основу для формування професійно-важливих якостей.

В освітньому процесі майбутній фахівець оволодіває творчим досвідом застосування знань, способами практичної діяльності,

досвідом "бути особистістю", тобто, досвідом виконання специфічних особистісних функцій – рефлексії, смисловизначення, саморегуляції, соціальної відповідальності, креативності тощо. Побудова навчального процесу на основі такого підходу сприяє визначенню кожним учнем власного стилю учіння, презентації його результатів, оцінки та самооцінки творчого потенціалу.

В організації творчої діяльності учнів навчальних закладів художнього профілю важливо розуміти поняття "Творчість", "Творче мислення", а також розрізняти поняття "Творчість" і "Продуктивність".

Мислення, в ході якого виникають нові художні образи, ідеї є творчим. Цей вид мислення називають ще нешаблонним, тобто, більш творчим способом використання результату.¹

Саме тому однією із функцій кожного теоретичного і виробничого заняття в навчальних закладах художнього профілю має бути розвиток в учнів творчого мислення.

Трактування поняття "творчість" є багато. Зокрема, у "філософській енциклопедії" творчість розглядається як діяльність, що народжує дещо нове, яке ніколи раніше не було. А.Г. Спіркін вважає, що творчість – це духовна діяльність, результатом якої є створення оригінальних цінностей, встановлення нових, раніше невідомих фактів, властивостей і закономірностей матеріального світу і духовної культури.¹

На те, що діяльність духу передбачає творчість, вказував ще Гегель. Дух, як і особистість, починає свій розвиток із власних безпосередніх визначень для того, щоб оволодіти своїм змістом. За його вченням, дух, перемагаючи свою обмеженість, повинен зреалізувати себе в двох формах – теоретичній і практичній.

Теоретичний дух заперечує односторонність свідомості, що залежить від зовнішніх об'єктів, і навпаки, практичний дух заперечує односторонність самосвідомості, що замикається в суб'єкті.² Іншими словами, теорія покликана виправляти односторонність практичної діяльності. І це

---

¹ Гримак Л.П. Резервы человеческой психики. Введение в психологию активности. – М.: Политиздат, 1987. – 286 с. С. 184–186

² Гримак Л.П. Резервы человеческой психики. Введение в психологию активности. – М.: Политиздат, 1987. – 286 с. С. 63.

є актуальним у професійному навчанні майбутніх фахівців художнього профілю. Зокрема, важливо, щоб вивчення теоретичних знань випереджувало професійно-практичну підготовку.

Стосовно "продуктивності" в художній діяльності, то іноді продуктивний художник, не володіючи високими творчими можливостям, може успішно виконувати копії виробів декоративно-вжиткового призначення, і, навпаки, художник з великими творчими можливостями може бути малопродуктивним у створенні мистецьких шедеврів.

Отже, творча діяльність не може бути високопродуктивною, бо залежить не тільки від прагнень і фізичних сил особистості, а, насамперед, таких якостей, як інтуїція, фантазія, оригінальність, озаріння, творча уява, що складають основу таланту.

У розвитку творчої особистості важливим є принцип ціннісних орієнтацій у мистецтві. Адже кожний учень, який зацікавлено і творчо оволодіває художньою професією, власне, стає суб'єктом ціннісних відношень, які характеризуються емоційною і раціональною сферами свідомості.

Відомо, що ціннісні орієнтації особистості – це система соціальних установок, зумовлених певними цінностями, тобто, об'єктами предметного і духовного порядку, які є значущими для індивіда і регулюють характер його діяльності.³

З цього випливає, що ціннісне орієнтування є важливою стороною впливу мистецтва на особистість, складовою частиною його призначення. На думку А.І. Комарової: "...ціннісна орієнтація особистості складається з її ціннісного відношення до дійсності, в яке перетворюються цінності, включені індивідом без своєї волі або свідомо в свою діяльність".⁴

Зазначимо, що ціннісні орієнтації складають життєві принципи, ідеали, почуття, без їх формування не може здійснювати процес становлення особистості як художника і як громадянина.

---

³ Естетичне виховання: Довідник /В.І. Мазепа /кер. авт. ко-ву/, А.В. Азархін, В.С. Горський та ін.; упорядн. Н.О. Яранцева. – К.: Політвидав України, 1988. С. 128.

⁴ Комарова А.І. Естетична культура особистості. – К.: Вища шк., 1988. – 144 с. С 67.

Принцип гуманізації професійно-художньої освіти спрямований на розвиток у майбутніх фахівців художнього профілю високого рівня творчості, відповідальності за результати своєї діяльності, орієнтованості на культурно-історичні цінності, традиції народного мистецтва, на підготовку професіонала-митця такого рівня майстерності, який би володів сучасними художніми технологіями і завжди прагнув удосконалювати свої знання та вміння, упродовж усієї художньої діяльності.

У зв'язку з цим важливим є сприяння педагога-художника у формуванні в учнів ідеального образу професіонала, а також допомога в утвердженні професійних якостей, духовних інтересів, віри в свої професійні можливості.

Професійно-художня освіта передбачає вдосконалення культурного розвитку особистості, її естетичне і екологічне виховання засобами природи та мистецтва. Принцип естетизації професійно-художнього навчання майбутніх фахівців художнього профілю полягає у більш глибокому вивченні рідної мови, народного побуту, національного одягу, традицій, звичаїв, обрядів. Такий підхід передбачає органічний зв'язок професійно-художньої освіти з національною історією, культурою, традиціями, наукою, художнім виробництвом, народним мистецтвом.

На переведення акцентів зі знань спеціаліста на його естетичні якості вказує І.А. Зязюн.⁵

Естетичне виховання, будучи складною філософською категорією, включає в себе виховання здібностей сприйняття прекрасного в природі, праці, мистецтві; розвиток естетичних поглядів, смаків, почуттів, потреби і здатності створювати прекрасне в мистецтві і житті.

Важливим у формуванні естетичних потреб і загального культурного розвитку майбутнього фахівця художнього профілю є комплексний вплив на особистість різних видів мистецтв у процесі професійного навчання, оволодіння знаннями з предметів: рисунок,

---

⁵ Зязюн І.А. Засоби урівноваження протилежностей і конфліктів в освіті /В зб. "Проблеми наступності та інтеграції змісту навчання у системі "школа – ПТУ – ВНЗ", Вінниця, 1996. – с. 6-9.

живопис, етнографія і фольклор рідного краю, історія декоративно-вжиткового мистецтва, історія орнаментів, робота в матеріалі. Вони сприяють розкриттю творчих та індивідуальних можливостей: уяви, фантазії, естетичних переконань, зростанню рівня загальної культури тощо.

Мистецтво в його різних видах і жанрах утворює ядро художньої та професійної підготовки, комплексно впливаючи на особистість через здійснення міжпредметних зв'язків у процесі викладання не тільки художніх дисциплін, але й тих, у зміст яких введені елементи мистецтва, культури.⁶ На заняттях з іноземної мови учні дізнаються про особливості мистецтва, художників країни, мову якої вивчають; з історії – знайомляться з культурою народів різних епох; на пленері – зі стародавніми пам'ятками архітектури, зарисовки яких використовують у своїх творчих роботах.

Зокрема, принцип самореалізації в художньо-творчій діяльності передбачає здатність учнів художньо мислити, фантазувати в межах уяви, створювати образи і декоративні форми витворів мистецтва, ґрунтуючись на філософських поглядах сприйняття природи, значенні національних традицій в мистецтві, сутності соціальних відносин, ролей, глобальних проблем людства тощо. Доведено, що відсутність або низький рівень творчої самореалізації особистості обмежує можливості навчатися успішно, бо є головним критерієм професійного удосконалення майбутніх художників. Даний рівень повинен визначатися на етапі вступу абітурієнтів до навчального закладу під час складання іспитів, тестування, виконання практичних завдань; наприклад: змоделювати виріб вжиткового призначення, використовуючи форми елементів живої природи (квітки, гриба, листя тощо), забарвити їх. У процесі виконання такого типу робіт виявляється рівень фантазії, творчого підходу учнів до реалізації власної ідеї в навчальному завданні та рівень початкової художньої підготовки до майбутнього навчання.

Важливим, на нашу думку, у розвитку рівня творчої самореалізації майбутніх фахівців художнього профілю є посилення

---

⁶ Завальская С.А. Взаимодействие видов искусства как условие эффективного формирования эстетических интересов будущих учителей изобразительного искусства // Среднее профессиональное образование, №6. 2000. – с. 33-36.

ролі знань основ композиції та кольорознавства у змісті професійно-художньої підготовки.

Оволодівши прийомами відтворення творчої уяви в художній ідеї на основі синтезу знань та вмінь образотворчого і декоративного спрямування, учні продовжують розвивати наступний рівень професійної самореалізації – **проектний**. Зазначений рівень потребує від майбутніх художників знань та вмінь розробляти власні творчі ескізи, оперуючи системою виражальних засобів відповідно до основних законів композиції, макетування в завданому масштабі, кольорі тощо.

Адже відомо, що художні натури відрізняються здатністю внутрішньо зосереджуватись на почуттєвих образах, і тому нерідко їх стан визначається не реальною обстановкою, а ситуаціями, пов'язаними з уявними образами, з котрими вони підсвідомо себе ідентифікують.

Важливими якостями особистості на даному етапі є актуальність, терпіння, самостійність дій, уважність, розвинений окомір, відчуття форми, кольору тощо.

Технологічний рівень виводить особистість на рівень добору відповідних технік, технологій, розробки інструкцій послідовності технологічного процесу, прогнозування можливих дефектів на кожному етапі виготовлення художніх виробів, добір інструментів, обладнання, матеріалів тощо.

Оволодінню технологічним рівнем самореалізації сприяє залучення учнів до розробки і організації діяльності за допомогою модульних навчальних елементів, в яких подаються основні характеристики виробу, режим технологічної обробки з відповідним графічним зображенням технік і прийомів художньої діяльності.

Прикладний рівень потребує від майбутніх художників якісних умінь виконувати вибір у матеріалі з дотриманням вимог проекту, технологічного процесу, безпечних умов праці.

На даному рівні учні спочатку виконують окремий елемент виробу (наприклад, "відшивка" узору ритуального рушника незначних розмірів, виготовлення у масштабі 1: 4 купона чоловічої вишитої сорочки тощо). За умови якісних результатів роботи на

першому етапі учні можуть допускатися викладачем до виконання художнього виробу. Встановлено, що етапність у навчанні прикладного рівня професійної самореалізації майбутніх фахівців художнього профілю необхідна для запобігання появи неякісних художніх виробів. Зокрема, виробів з порушенням законів побудови орнаменту, гармонії кольорів, адже не завжди можна ідеально дібрати структуру, фактуру, колір матеріалів, які передано на ескізі тощо.

Просування по зазначених рівнях професійної самореалізації забезпечують особистості єдність творчого і професійного самовдосконалення, розуміння важливості допоміжних і основних видів робіт у процесі художньої діяльності.

Теоретично доведено, що такий підхід до організації професійного навчання художнього профілю сприяє швидкій адаптації майбутніх фахівців до вимог виробництва, запитів споживачів на художню продукцію, до умов організації індивідуальної трудової діяльності.

Якісні результати вдосконалення на всіх рівнях професійної самореалізації майбутніх фахівців художнього профілю призводять окремих з них на рівень визнання **творчих досягнень в мистецтві** (народні майстри, художники, члени національної Спілки народних майстрів, члени Спілки художників, заслужені народні майстри, заслужені художники тощо). Визнання досягнень в мистецтві потребує від фахівців художнього профілю цілеспрямованої діяльності по створенні колекцій художніх витворів декоративно-вжиткового та образотворчого мистецтва, проведенні авторських виставок з метою популяризації власної творчості тощо.

Важливо з перших днів навчання в закладах профтехосвіти художнього профілю орієнтувати учнів на досягнення найвищого рівня професійної самореалізації – визнання досягнень в мистецтві. Це сприяє організації здорової конкуренції, просуванню по рівнях за власною траєкторією із різними результатами.

На єдність понять художньої і естетичної діяльності вказують дослідники методологічних проблем естетики. Як зазначають Зеленов Л.О., Куликов Г.І.: "...естетична діяльність проявляється в двох

формах буття: субстанціональній (художня діяльність) і атрибутивній (художньо-утилітарна діяльність)".⁷

На їх думку, "художня діяльність вирішує художні завдання і за своєю сутністю є образним відображенням реальної дійсності, універсальною образотворчою моделлю дійсності й існує в багатьох проявах: живописна, скульптурна, графічна...".⁷ Художньо-утилітарна діяльність вирішує завдання не відображального, а перетворювального характеру. Вона буває в різних формах і видах. Наприклад, архітектурна, дизайнерська, художньо-промислова тощо.

Отже, естетична природа художньої діяльності проявляється в творчості, у створенні унікальних витворів мистецтва.

Творчість, на думку В.С. Ротенберга, – це різновид пошукової активності, під якою нам розуміється активність, спрямована на зміну ситуації або на зміну самого суб'єкта.⁸ Саме тому для творчо обдарованої особистості пошук нового приносить більше задоволення, ніж кінцевий результат. У зв'язку з цим під час професійного навчання необхідно відводити більше часу на самостійну роботу учнів з метою вираження їхньої творчої потенції, яка для художника має велику емоційну значущість.

На те, що творчість носить особистісний характер, вказує й В.І. Самохвалова. На її думку, особистісні здібності і суб'єктивні особливості художника закріплюються в художньому витворі, відображаючись у виборі тем, в оцінці відображеного, у способі відображення.⁹

У зв'язку з тим, що художник завжди прагне виразити себе в художньо-досконалій формі, для нього творчість стає самореалізацією розуміння і здібностей.

Тому у процесі навчання майбутніх художників важливим є проведення тематичних переглядів студентських робіт, відкритий огляд курсових і дипломних робіт, організація виставок кращих робіт декоративно-вжиткового та образотворчого мистецтва тощо. На

---

⁷ Зеленов Л.О., Куліков Г.І. Методологічні проблеми естетики. – М.: Вища школа, 1982. – 174 с. С17–18.

⁸ Ротенберг В.С. Психофізіологічні аспекти вивчення творчості /В зб. "Художня творчість". – Ленінград: Наука, 1982. – с. 53-73.

⁹ Самохвалова В.І. Людина в мистецтві. – М.: Знання, 1987. – 61 с. С. 26.

думку В.О. Кудіна, "дійсно художні цінності активно сприяють естетичному розвитку молоді, а розвиваючись художньо, людина, безперечно, удосконалюється і морально".¹⁰

Принцип реалістичного відображення дійсності полягає у цілеспрямованому спостереженні за оточуючим середовищем, глибині образного розкриття, психологічній виразності, творчого відбору найбільш вражаючого, характерного, типового й відображення його в природній формі; оволодінні принципами створення композиції, уміннями використовувати образотворчі засоби різних технік у створенні навчальної й творчої роботи; оволодінні уміннями художньої обробки матеріалів, виготовлення витворів образотворчого та декоративно-вжиткового мистецтва, що відповідають сучасним вимогам формоутворення та композиції.

Правдивому відображенню дійсності, зокрема, реалістичному підходу до рисунка, в основі якого лежало вивчення природи, надавали великого значення вже у другій половині XVII ст. Вважалося, що художник повинен уважно спостерігати і вивчати природу, постійно вчитися в інших. Тому часто художників порівнювали з працелюбними бджілками.

Принцип екологізації професійно-художньої освіти передбачає вивчення майбутніми фахівцями художнього профілю у змісті предмета "Основи екології" проблем взаємодії людини з навколишньою природою і людським середовищем в умовах складного екологічного стану на планеті Земля. Разом з тим важливо екологічну складову вводити у зміст інших предметів, зокрема, профмайстерність, технологія та матеріалознавство, рисунок, живопис, ліплення тощо.

Реалізація принципу єдності теорії і практики в художньому розвитку особистості базується на професійній значущості змісту освіти, врахуванні рівнів і профілів професійного навчання. Адже теоретичні знання, які не пов'язані з майбутньою професійною діяльністю не тільки не викликають інтересу і прагнення їх засвоїти, але й не стимулюють пізнавальну та творчу діяльність учнів.

---

¹⁰ Кудін В.О. Естетичне виховання студентів. – К.: МО, 1984. – 29 с. С. 9.

Принцип регіоналізації професійно-художньої освіти забезпечує розуміння і врахування регіональних особливостей етнографічних, історико-культурних тощо, в змісті та організації освітнього процесу. Необхідно відмітити і роль традицій, пов'язаних з орієнтацією народних майстрів конкретного району на високопрофесійне ремесло.

Професії художнього профілю, на відміну від інших, висувають вимоги щодо поєднання практичних функцій з творчим теоретичним мисленням майбутніх фахівців. У зв'язку з цим зміст теоретичного навчання важливо насичувати знаннями, що сприяють удосконаленню професійної майстерності з конкретної художньої спеціалізації, якою учні оволодівають в навчальному закладі.

Принцип єдності теорії і практики в художньому розвитку особистості реалізується під час лабораторно-практичних занять з таких предметів, як: спеціальна технологія, композиція, рисунок, живопис тощо, а також у процесі виробничого навчання, технологічної, пленерної, ознайомчої, етнографічної, переддипломної практик; виконання тематичних робіт, курсових і дипломних проектів тощо.

Важливість даного принципу полягає і у визначенні ролі знань з історії народного та образотворчого мистецтва, теоретичних основ композиційної побудови, методів навчання рисунку, живопису, традиційних і сучасних технік художнього оформлення виробів, інтер'єру, екстер'єру тощо, з метою оптимізації майбутньої професійної діяльності, формування професійно значущих якостей особистості – фахівця-художника.

Наприклад, якщо учень не буде володіти системою знань із загальнохудожніх і спеціальних дисциплін, він не зможе зреалізувати власний творчий задум у виготовленні художнього витвору. Крім того, під час виконання практичного завдання на етнографічній практиці не дасть повної характеристики виробу народного мистецтва щодо регіональності його орнаменту, кольорів, форми, матеріалу тощо. Отже, в практичній діяльності учнів забезпечується пошук підходів до творчого виконання завдань, що в кінцевому результаті сприяє художньому розвитку особистості.

Усе це свідчить, що реалізація принципів професійно-художньої освіти сприятиме не тільки удосконаленню професійного навчання

молоді, але й розвитку у неї творчого і образного мислення, художньої спостережливості, зорової пам'яті, художнього та естетичного смаків, творчих здібностей, об'ємно-просторової уяви: навичок сприймання та аналізування форм, предметів, розуміння естетичної цінності виробів народного мистецтва.

Отже, згідно із зазначеними принципами професійного навчання, зміст професійно-художньої освіти повинен:

а) забезпечувати загальноосвітню, загальнокультурну та професійну основу художньої підготовки особистості, спрямованої на постійне удосконалення художньої майстерності, задоволення потреб ринку праці в мобільних, конкурентоспроможних фахівцях художнього профілю;

б) сприяти виявленню та розвитку художніх здібностей з метою обґрунтованого вибору спеціалізацій професійно-художньої підготовки;

в) забезпечувати наступність та диференціацію у навчанні образотворчій грамоті з рисунка, малярства, скульптури, композиції, оволодінні технологіями декоративно-ужиткового мистецтва;

г) сприяти формуванню інтелектуального, художньо-образного мислення особистості, її пізнавально-творчої активності, художнього смаку, емоційно-естетичного відношення до оточуючого середовища тощо¹¹.

1.2. Принцип виробничого навчання з художніх професій

Відомо, що виробниче навчання з художніх професій як обов'язкова складова змісту професійно-художньої освіти забезпечує практичну підготовку майбутніх фахівців художнього профілю до здійснення різних видів художніх робіт, передбачених кваліфікаційною характеристикою, державним стандартом відповідно до сучасних вимог художнього виробництва.

У зв'язку з цим актуальності набуває проблема розробки системи дидактичних принципів, що регламентують педагогічну

---

¹¹ Концепція професійно-художньої освіти / Автор Валентина Олександрівна Радкевич // Професійно-технічна освіта. – 2004. - № 3. – С. 3-4

діяльність майстрів виробничого навчання професійно-художніх навчальних закладів.

Під принципами виробничого навчання розуміють дидактичні закономірності, які визначають зміст, форми і методи навчання певній професії.

У сучасній дидактиці існують різні підходи до характеристики принципів виробничого навчання, зокрема, у "Педагогічній книзі майстра виробничого навчання" подано два варіанти системи принципів навчання учнів ПТНЗ.

У першому перевага віддається парним принципам, а в другому варіанті виклад принципів здійснюється розрізнено і з урахуванням змін, що відбуваються в суспільстві та виробництві, зокрема: принцип науковості; доступності виробничого навчання; самостійності і активності учнів; наочності; послідовності; свідомості і міцності засвоєння знань, умінь та навичок; зв'язку теорії з практикою, навчання з життям¹².

Виробниче навчання майбутніх фахівців В.А. Скакун пропонує здійснювати з урахуванням таких принципів, як: навчання в процесі продуктивної діяльності; відповідність вимогам сучасного виробництва; зв'язок теорії та практики; самостійність тощо¹³.

Значний науковий доробок в галузі обґрунтування і розробки принципів професійного навчання майбутніх фахівців здійснила А.П. Біляєва. На її думку, для виробничого навчання провідне значення мають такі дидактичні принципи, як: виховний характер професійного навчання; поєднання навчання з продуктивною діяльністю; зв'язок теорії з практикою; науковість; систематичність вивчення знань, оволодіння вміннями тощо.¹⁴

У Концепції розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні до основних принципів професійного навчання майбутніх

---

¹² Педагогічна книга майстра виробничого навчання: навч.-метод. посіб. / [Н.Г. Ничкало, В.О. Зайчук, Н.М. Розенберг та ін.]. – 2-ге вид., доповн. – К. : Вища шк., 1994. – 383 с. С. 19–30.

¹³ Скакун В.А. Методическое пособие для преподавателей специальных предметов профессиональных учебных заведений: метод. пособ. для учреждений. нач. профессион. образов / В.А. Скакун. – М. : НРПО, 2001. С. 17.

¹⁴ Беляева А.П. Дидактические принципы профессиональной подготовки в профтехучилищах : метод. пособие / А.П. Беляева – М. : Высш. шк., 1991. – 208 с. С. 144.

робітників віднесено випереджувальний характер професійної підготовки, принцип інтеграції професійної освіти, науки і виробництва, єдності професійного навчання і виховання, індивідуалізації, диференціації та інші¹⁵.

Значущість дидактичних принципів виробничого навчання з художніх професій полягає в тому, що вони є засобами науково-обґрунтованої діяльності майстра виробничого навчання на всіх етапах заняття (вступний, поточний, заключний інструктаж, самостійна робота учнів).

Принципи виробничого навчання з художніх професій ґрунтуються на цілях і завданнях художнього розвитку особистості, закономірностях процесу навчання і слугують для майстрів виробничого навчання керівними положеннями, які визначають хід навчання учнів основам професійної майстерності з проектування, виготовлення та оздоблення виробів декоративно-вжиткового мистецтва.

Організація виробничого навчання з художніх професій передбачає врахування загальнодидактичних і спеціальних принципів навчання.

До загальних принципів виробничого навчання майбутніх фахівців художнього профілю нами віднесено принцип єдності навчання та виховання, науковості, зв'язку теорії з практикою, випереджувального підходу до професійної підготовки, систематичності, послідовності та наступності, інтеграції, індивідуального та диференційованого підходу до навчання, наочності, професійної мобільності, творчого підходу до оволодіння професійними компетенціями тощо.

Враховуючи специфіку професійно-художньої діяльності, до спеціальних принципів виробничого навчання з художніх професій доцільно віднести принцип традиційності, наступності та наслідування в засвоєнні художнього досвіду, єдності колективної та індивідуальної творчості, регіональності, поєднання функціонального

---

¹⁵ Концепція розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні // Професійно-технічна освіта. – 2004. – № 3. – С. 2-5.

та декоративного, єдності змісту і форм витворів народного мистецтва тощо.

Ефективність виробничого навчання на всіх ступенях підготовки майбутніх фахівців художнього профілю залежить від правильного використання зазначених вище принципів. Розглянемо сутність і особливість кожного з них.

Відомо, що процеси навчання і виховання перебувають в органічній єдності, а отже, виробниче навчання поряд із розвитком художніх здібностей, активності і самостійності в роботі здійснює великий виховний вплив на особистість майбутнього фахівця художнього профілю. Зокрема, сприяє формуванню національної свідомості, громадянської позиції, моралі, етики, естетики поведінки і праці, творчого мислення.

Про виховну роль навчання відзначав Я.А. Коменський, його "Велика дидактика" стала теорією навчання і виховання учнівської молоді.¹⁶

Стосовно виховної ролі навчання висловлювались передові російські педагоги К.Д. Ушинський, М.Г. Чернишевський, видатний хірург і педагог М.І. Пирогов та ін. Вони вперше в історії педагогіки розглядали виховний характер навчання в залежності від його змісту. Виховне навчання, на думку Ушинського, є водночас розвивальним. Воно забезпечує розвиток спостережливості, мислення, мови, пам'яті, уяви та ін., готує особистість до праці, життя, творчості.¹⁷

Історія розвитку професійної школи і процес навчання майбутніх фахівців художнього профілю вказує на те, що виховання завжди є підґрунтям навчання і забезпечується: змістом навчання, виробничою діяльністю з урахуванням індивідуальних особливостей кожного учня, методами і засобами навчання, які підвищують активність учнів і стимулюють їх самостійність у професійно-художній діяльності; впливом педагога на особистість учня, рівнем їх творчої співпраці.

---

¹⁶ Коменский Я.А. Великая дидактика, содержащая универсальное искусство учить всех всему / Ян Амос Коменский // Избр. пед. соч. : В 2-х т. / Под ред. А.И. Пескунова. – М. : Педагогика, 1982. – Т.1. – С. 242-476.

¹⁷ Ушинский К.Д. Избранные педагогические сочинения / [под ред. Е.Н. Медынского, И.Ф. Сладковского]. – М.: Учпедгиз, 1945. – 566 с. С. 290–322.

Важливим у процесі виробничого навчання з художніх професій є посилення відповідальності педагога за моральне і професійне виховання майбутніх фахівців художнього профілю. Саме тому, навчально-виробничий процес має ґрунтуватися на основі єдності навчальних і виховних цілей, освітніх потреб учнів.

Провідним у виробничому навчанні з художніх професій має стати формування у майбутніх фахівців художнього профілю відповідальності за свою професійну кар'єру, розвиток творчих здібностей, таланту, удосконалення професійної майстерності.

Водночас важливою складовою оволодіння художньою професією є формування в учнів професійних художніх навчальних закладів естетичного відношення до навколишнього середовища, культури почуттів шляхом залучення їх до народного досвіду світосприйняття, втілення його в образи, символи, а в кінцевому результаті – мистецькі твори, ужиткові вироби.

Виховний вплив на навчання майбутніх фахівців художнього профілю забезпечується шляхом ознайомлення їх з творами народного мистецтва в музеях, на виставках, через навчальні посібники, підручники. Адже витвори мистецтва (народного, образотворчого) передають тим, хто споглядає не тільки їх зовнішню досконалість і неповторність, але й духовний світ творця (майстра, художника), його емоційний стан, естетичне ставлення до дійсності, художній смак. Саме в художній праці формується естетичне ставлення майбутніх фахівців до навколишнього світу.

Відомо, що мистецтво передбачає два напрями художнього освоєння світу: достовірність відтворення і узагальнення, тобто, умовність. Але ці напрями не вичерпують змісту й форм художнього твору, а також його стильових та історичних особливостей.

Формування творчого фахівця художнього профілю не здійснюється автоматично, а потребує значних зусиль щодо виховання у нього високого рівня самосвідомості, культурного ставлення до власної справи, усвідомлення своєї індивідуальності та потреби в самореалізації тощо.

У ході виробничого навчання з художніх професій важливим є формування в учнів працьовитості, творчого підходу до праці,

естетичного смаку, які стають критеріями оцінки результатів власної художньої діяльності.

Організуючи виробниче навчання майбутніх фахівців художнього профілю, необхідно враховувати, що там, де художня праця стає творчістю, там вона збігається з естетичною діяльністю, тобто, з таким чуттєвим станом особистості майбутнього фахівця, в якому вона переживає свої життєві й трудові прояви, як сутнісно людські, так творчі. Тому роль естетичного виховання учнів під час виробничого навчання з художніх професій є важливою і актуальною. Адже саме в художній практичній діяльності майбутні фахівці вчаться концентрувати творчу енергію на предмет своєї діяльності, досліджувати об'єктивні якості предмета художньої діяльності (вироби декоративно-вжиткового і образотворчого мистецтва), виробляти чітку програму процесу: від творчого задуму – до виготовлення виробу в матеріалі; переживати почуття задоволення від самого трудового процесу, його результатів.

Естетичне виховання має здійснюватись не як примусове для самореалізації майбутніх фахівців художнього профілю, а як сфера задоволення їхніх творчих інтересів, свідомого цілепокладання. За таких умов вони більш свідомо розуміють соціальне значення результатів своєї художньої діяльності. Беручи участь в реставрації архітектурних історичних пам'яток, стародавніх вишивок, виробів з дерева, глини, лози, шкіри тощо, учні професійно-художніх навчальних закладів мають змогу наочно переконатися в естетичній сутності художньої творчості.

Під художньою творчістю розуміють своєрідну модель людської творчості, яка стає ефективною лише за умови поєднання професійного розвитку з розвитком якостей естетичного суб'єкта.

Тобто, як художня праця неможлива без естетично розвинутої особистості, так і неможливо досягнути мистецтво без напруженої духовної праці, зосередженості, дисциплінованості.

Естетична культура, водночас, є однією з передумов творчої праці, а також результатом художньої діяльності, фахової активності учнів професійно-художніх навчальних закладів, яка тісно пов'язана з якісним оволодінням технологіями творчого проектування та

виготовлення художніх витворів. Це свідчить про те, що удосконалення майстерності є метою як професійного, так і естетичного виховання. Саме тому вислів "майстер своєї справи" використовується нарівні зі словосполученням "художник своєї праці".

Не менш важливим у професійному розвитку майбутніх фахівців художнього профілю є виховання у них морально-етичної сфери.

Зауважимо, що розвинуті форми художнього відображення реальності розкривають певний моральний потенціал мистецтва, образи якого ніби вводять мораль до контексту самого життя, стають конкретними переконаннями особистості, тоді виконання нормативів моралі стає життєвою необхідністю.

Водночас художня творчість не може існувати без вимислу, з яким також пов'язаний важливий аспект її морально-виховної дії. Справжнє мистецтво збагачує особистість досвідом свободи, прищеплює їй природність духовного життя, без якого неможливе виховання активної, морально творчої особистості, формування почуття людської гідності.

Відомо також, що мистецтво може не тільки відображати і втілювати образи в художні твори, а й підносити, очищати людські почуття. Подібний катарсис виявляє безпосередній зв'язок художньої творчості з вищими цінностями буття, здатними духовно збагачувати внутрішній світ особистості.

Глибинні процеси оновлення суспільного життя орієнтують митців на постановку дедалі більш складних завдань, пов'язаних з виявленням і утвердженням справжніх моральних цінностей людського існування. Виховання моралі під час організації художньо-творчої діяльності учнів сприяє усвідомленню ними відчуття спорідненості з природою, історичними надбаннями людства, формуванню нового етичного мислення, вдосконаленню притаманних їй здатностей до саморозвитку в мистецтві. Отже, виробниче навчання майбутніх фахівців художнього профілю необхідно будувати на засадах моральної орієнтації на ідеали добра і людяності.

У процесі організації виробничого навчання з художніх професій важливо навчити учнів не тільки творчо проектувати й

досконало виготовляти мистецькі вироби, використовуючи гармонійні природні форми, багатство кольорів, але й розвивати в них високий рівень екологічної свідомості, почуття відповідальності у ставленні до природи.

Під час виробничого навчання необхідно формувати у майбутніх фахівців художнього профілю не лише відчуття краси природних форм, явищ, а й виховувати повагу до фауни, флори, турботу за їх збереження.

Одним із важливих принципів виробничого навчання з художніх професій є **принцип науковості**, який забезпечує оволодіння майбутніми фахівцями художнього профілю системою наукових знань про навколишнє середовище, суспільство, мистецтво, діяльність, особистість тощо.

Даний принцип спрямований на відбір змісту, форм і методів виробничого навчання на засадах науковості: формування діалектичного мислення під час вивчення предметів і явищ, які стають основою творчого задуму майбутніх майстрів декоративно-прикладного мистецтва; використання методів наукового пізнання, які забезпечують розвиток творчого мислення, уяви в процесі дослідно-пошукової, етнографічної діяльності, під час розв'язання проблем; формування понять, термінів і символів, прийнятих в науці, декоративно-вжитковому мистецтві, художніх технологіях тощо; використання наукової інформації щодо сучасних матеріалів, технологій виготовлення та оздоблення художніх виробів, раціональних методів організації праці тощо. Отже, згідно з цим принципом, під час виробничого навчання необхідно формувати в учнів наукові поняття, терміни, прийняті в художньому виробництві, без перекручення назв технік оздоблення виробів, навчити їх використовувати сучасне обладнання, інструменти, пристрої, матеріали та виробничі технології.

Принцип науковості передбачає врахування специфіки кожної професії художнього профілю, системи і логіки змісту виробничого навчання, рівень підготовки учнів, їхні пізнавальні можливості, вікові та індивідуальні особливості.

В організації виробничого навчання з художніх професій не менш значущим є **принцип випереджувального характеру** професійної підготовки майбутніх фахівців художнього профілю.

Необхідність у випереджувальному підході до виробничого навчання з художніх професій зумовлена динамічним оновленням науково-технічної інформації, технологій художнього виробництва, стилю і методик дизайн-проекування об'єктів предметного середовища тощо. Даний принцип унеможлиблює розрив між навчальною інформацією, що вивчається учнями професійних художніх навчальних закладів, та вимогами сучасного художнього виробництва до рівня професійної компетентності робітничих кадрів художнього профілю. Звідси випливає, що реалізація цього принципу полягає в постійному оновленні змісту програм виробничого навчання, насиченні їх знаннями про нові досягнення в науці, мистецтві, технологіях виробництва; про передові методи виготовлення та оздоблення виробів декоративно-вжиткового мистецтва. З урахуванням даного принципу необхідно планувати проведення кожного заняття в навчальній майстерні, на екскурсії та у виробничій практиці на підприємствах художніх промислів і ремесел тощо.

Принцип зв'язку теорії з практикою є основоположним у відборі і структуруванні змісту виробничого навчання з художніх професій, а також для організації практичних занять, що можуть здійснюватися як в умовах навчальних майстерень професійних художніх навчальних закладів, так і на виробництві, тобто, безпосередньо в цехах, експериментальних лабораторіях.

Щодо організації виробничого навчання на основі врахування принципу зв'язку теорії з практикою, відомий польський вчений Т. Новацький наголошує на реалізації чотирьох типів такого поєднання: зв'язок мислення і знань теоретичного характеру з практичними знаннями і мисленнями; зв'язок процесу оволодіння знаннями з процесом їх використання для розв'язання практичних завдань; зв'язок науки і техніки, який забезпечує розуміння технічних явищ і розширення можливостей користуватися технічними засобами;

зв'язок пізнання з діяльністю, коли учні звертаються до власного досвіду.¹⁸

Даний принцип, як зазначає А.П. Біляєва, відображає взаємозв'язок між цілями, змістом, методами, формами організації, засобами та результатами теоретичного і виробничого навчання, а також між різними частковими процесами викладання та навчання, між виховною і трудовою діяльністю, керівництвом навчальним процесом і самостійністю учнів, між колективним розвитком і розвитком кожного учня зокрема.¹⁹

Основні положення принципу зв'язку теорії з практикою реалізуються під час виробничого навчання, технологічної, ознайомчої, етнографічної, виробничої, переддипломної практик; екскурсій до музеїв, фондів; курсового, дипломного проектування, а також у процесі розв'язання проблемних ситуацій, задач практичного характеру, самостійної роботи, спрямованої на виготовлення художніх виробів, здійснення замальовок орнаментів, узорів тощо.

Водночас цей принцип реалізується у формах і методах виробничого навчання з метою оволодіння художніми техніками, прийомами виконання зразків виробів.

Принцип зв'язку теорії з практикою завжди залишається актуальним, адже теоретичні знання, відірвані від практики художнього виробництва, не пов'язані з творчим процесом проектування та виготовлення художніх виробів, не тільки погано засвоюються, але й не викликають інтересу до оволодіння професією, не стимулюють пізнавальну діяльність учнів.

Цей принцип має важливе значення ще й тому, що в професійних художніх навчальних закладах на практичні заняття, згідно з освітньо-професійними програмами, відводиться більша кількість навчального часу.

Водночас принцип зв'язку теорії з практикою дає можливість майстрам виробничого навчання під час навчання учнів певним

---

¹⁸ Новацкий Г. Основы дидактики профессионального обучения / Тадеуш Новацкий ; [пер. с польск]. – М. : Высш. школа, 1979. – 284 с. С. 18.

¹⁹ Беляева А.П. Дидактические принципы профессиональной подготовки в профтехучилищах : метод. пособие / А.П. Беляева – М. : Высш. шк., 1991. – 208 с. С. 143.

прийомам оздоблення виробів декоративно-вжиткового мистецтва використовувати міжпредметні зв'язки з композиції, технічного рисунку, матеріалознавства, обладнання, теорії орнаментів, основ кольорознавства тощо.

Даний принцип спрямований на збагачення теоретичного знання прогресивним практичним досвідом художнього виробництва, що сприяє постійному оновленню змісту професійно-художньої освіти.

Принцип зв'язку теорії з практикою передбачає дотримання чіткої послідовності в оволодінні спочатку загальнохудожніми, а потім спеціальними знаннями.

Сутність даного принципу полягає ще й в тому, що професійна підготовка майбутніх фахівців художнього профілю має здійснюватися з дотриманням вимог щодо поетапного вивчення теоретичних знань із спеціальної технології та на їх основі оволодіння уміннями виконувати визначені у кваліфікаційній характеристиці види робіт, зокрема: виконувати композицію виробів з використанням різних художніх технік, оздоблювати вироби всіх асортиментів узорами і малюнками простої та середньої складності, виконувати сюжетні композиції, оздоблювати вироби за власними композиціями тощо.

У зв'язку з цим актуальності набуває принцип **систематичності, послідовності та наступності у вивченні основ професії.**

Систематичність передбачає оволодіння знаннями і вміннями у певному логічному зв'язку. Цей принцип вимагає, щоб вивчення змісту тем виробничого навчання не розривалось на довгі проміжки, а здійснювалось систематично, згідно з розкладом, щоб осмислення і закріплення нових знань, умінь, навичок відбувалось ефективно, тобто, по свіжих слідах пам'яті. В розкладі занять необхідно планувати проведення уроків виробничого навчання з урахуванням тижневого навантаження, чергуючи день теоретичного з днем виробничого навчання.

Послідовність у виробничому навчанні з художніх професій забезпечується наступністю у вивченні теоретичних знань і їх закріпленні на практичних заняттях, а також організацією вивчення нового матеріалу на основі попередньо засвоєних знань і умінь.

Тобто, щоб теоретична підготовка передувала практичній, а не навпаки.

Принцип систематичності, послідовності та наступності у виробничому навчанні з художніх професій передбачає врахування рівня фізичних, розумових і творчих можливостей учнів, а також його підвищення за рахунок поступового ускладнення видів навчальних робіт. Важливо, щоб спочатку учнями вивчалися прості техніки художнього оздоблення виробів, а також виконувалися вироби, які не потребують значних зусиль і часу. Протягом року навчальний матеріал і практичні завдання необхідно ускладнювати, тим самим пропонуючи учням відходити від репродуктивної діяльності до творчої (виконання панно, виготовлення художніх виробів складними техніками тощо).

Принцип систематичності, послідовності та наступності передбачає реалізацію поетапного формування знань, умінь і навичок майбутніх фахівців художнього профілю, зокрема, під час виробничого навчання в лабораторіях, майстернях професійного художнього навчального закладу, виробничого навчання в умовах художнього виробництва, виробничої практики, яка є завершальним етапом формування основ професійної майстерності і плавного включення учнів в активну професійно-художню діяльність.

Головною вимогою принципу систематичності, послідовності та наступності в організації виробничого навчання з художніх професій є забезпечення поступового переходу до оволодіння новими професійними знаннями і вміннями після ґрунтовного засвоєння попереднього матеріалу програми. Особливо це виявляється під час виробничого навчання майбутніх фахівців художнього профілю на основі використання модульних елементів, у яких виконання наступного завдання неможливе без виконання попереднього, що є важливим у поступовому розвитку в учнів таких професійно значущих психічних процесів, як відчуття, пам'ять, мислення, уява, мовлення тощо, які є необхідними в процесі художньої діяльності.

Наступність у навчанні майбутніх фахівців художнього профілю передбачає розвиток й удосконалення структурних компонентів самого процесу виробничого навчання, поєднання змісту

попереднього і нового навчального матеріалу. Наприклад, навчаючи учнів спочатку працювати в умовах індивідуальної, а потім бригадної форми організації праці, випускники професійних художніх навчальних закладів успішніше адаптуються до вимог робочого місця.

Сутність принципу наступності полягає в раціональному відборі змісту, методів, форм, засобів виробничого навчання, виявленні найбільш ефективних дидактичних прийомів, заміні застарілих елементів операційно-діяльнісного компонента процесу навчання з художніх професій, а також у забезпеченні становлення особистості майбутнього фахівця як суб'єкта професійно-художньої освіти, діяльності та соціальної дії.

Принцип наочності під час виробничого навчання з художніх професій спрямований на розвиток у майбутніх фахівців, насамперед, таких психічних процесів як мислення і сприймання, поєднання конкретного та абстрактного. Адже сприймання об'єктів навколишнього світу, художніх образів під час навчання, насамперед, здійснюється за допомогою використання засобів наочності. Ще Я.А. Коменський наголошував: "... все, що можливо, надавати для сприймання відчуттями, зокрема: видиме – зору, чуте – слуху ...".²⁰

Наочність збуджує уяву і перетворює її в поняття, образи, які майбутні фахівці художнього профілю використовують у процесі створення виробів декоративно-вжиткового мистецтва.

Принцип наочності спрямований на забезпечення поступового професійного розвитку учнів в процесі виробничого навчання. У зв'язку з цим майстер виробничого навчання на початку кожного заняття повинен забезпечити мотивацію до діяльності учнів, а після цього розкривати шлях до реалізації виголошеної мети. Під час виробничого навчання учні мають сформулювати своє око, руку, мову, думку, адже, щоб створити проект і власне вироби декоративно-вжиткового мистецтва, необхідно спочатку навчитися думати за допомогою зору; а для того, щоб навчитися правильно виконувати виріб, необхідно спочатку уважно роздивитись еталонний зразок,

---

²⁰ Коменский Я.А. Великая дидактика, содержащая универсальное искусство учить всех всему / Ян Амос Коменский // Избр. пед. соч. : В 2-х т. / Под ред. А.И. Пескунова. – М. : Педагогика, 1982. – Т.1. – С. 242-476.

вивчити інструкційну картку, в якій викладено послідовні операції виготовлення та оздоблення виробу.

А.П. Біляєва розглядає наочність як якість навчання. На її думку, наочне відображення характеризується тим, що воно на основі смислових компонентів носить образний, предметний характер, раціональні компоненти знаходяться в тісному взаємозв'язку з представленням людського рівня, а мовленнєві компоненти складаються із достатньо знайомих і перевірених елементів мови або спеціальних символів.²¹

Зауважимо, що ефективність засвоєння майбутніми фахівцями художнього профілю навчального матеріалу ґрунтується на поєднанні образу і слова, що, в свою чергу, сприяє розвитку у них творчого художнього мислення, просторової і творчої уяви, спостережливості, уваги, вихованню художньої культури, естетичних смаків і почуттів, культури мовлення.

Значення наочності важко переоцінити, оскільки вона сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу. До засобів наочності, які найчастіше використовуються у виробничому навчанні з художніх професій, слід віднести: демонстраційні стенди, плакати, схеми, картки письмового інструктування (інструкції з технології виготовлення виробу, картки дефектів, інструкції з техніки безпеки тощо), підручники, навчальні посібники, модульні елементи, дипломні роботи випускників, еталонні зразки виробів, готові вироби в натуральну величину та інше.

Реалізація **принципу інтеграції** у виробничому навчанні з художніх професій спрямована на формування творчої особистості майбутнього фахівця художнього профілю з високим освітнім, професійним і культурним рівнем.

Принцип інтеграції використовується під час розробки модульних навчальних елементів, інструкційних карт з послідовності виготовлення виробів декоративно-вжиткового мистецтва на основі узагальнення знань про обладнання, матеріали, художні техніки, про послідовне виконання операцій технологічного процесу.

---

²¹ Біляєва А.П. Дидактические принципы профессиональной подготовки в профтехучилищах : метод. пособие / А.П. Биляева – М. : Высш. шк., 1991. – 208 с. С. 165.

Значущість інтеграційного підходу до професійного навчання майбутніх фахівців художнього профілю полягає в тому, що вони, переважно, є виконавцями індивідуальних виробів, тобто, від початку і до завершення роботи несуть відповідальність за виготовлення виробу. А це, в свою чергу, зумовлює таку інтеграцію знань і вмінь, яка б забезпечила якість професійно-художньої діяльності.

Саме тому у виробничому навчанні майбутніх фахівців художнього профілю перевага надається індивідуальним формам навчання, які ґрунтуються на виконанні індивідуальних завдань різного рівня складності (диференційований підхід).

Індивідуальний підхід до організації виробничого навчання з професії особливо зреалізовується під час поточного інструктування, коли майстер виробничого навчання має можливість показати кожному учневі прийоми виконання художньої техніки оздоблення виробу.

Для того, щоб забезпечити індивідуальний підхід до учнів у процесі виробничого навчання, майстер повинен знати рівень теоретичної підготовки учнів, особливості їхньої пам'яті, мислення, уваги, уяви, сприймання матеріалу, що вивчається.

Диференційований підхід до виробничого навчання з художніх професій також ґрунтується на врахуванні індивідуальних особливостей, пізнавальних можливостей та творчих здібностей учнів, використанні посильних завдань для різних видів самостійної роботи.

Наприклад, для слабких учнів можуть бути розроблені завдання більш легкі, адже, виконуючи їх, вони вірять у свої сили і можливості, а це, в свою чергу, заохочує їх до подальшого удосконалення професійної майстерності. Для сильних учнів необхідно добирати індивідуальні завдання підвищеної складності. Важливо, щоб всі завдання були професійно-спрямовані, допомагали детальніше оволодіти секретами професії.

Виконання диференційованих завдань оцінюється за 12-бальною системою на основі критеріїв оцінювання навчальних досягнень, зокрема: рівень власного бажання оволодіти народною культурою; наявність творчих здібностей для виявлення себе через професійно-

художню діяльність; рівень розуміння сутності змісту, традицій народного мистецтва, стан орієнтування учнів у виборі виражальних засобів, технологій, матеріалу, пристроїв, обладнання, технік; рівень розвитку образної уяви і мислення під час розв'язання творчих завдань; усвідомлення задуму, логіки його розвитку тощо.

У зв'язку з тим, що професійно-художня підготовка має, передусім, спрямовуватися на розвиток учнів як активних суб'єктів, здатних до самостійних зусиль у навчальній і творчій діяльності, а не до пасивного споглядання на майстра виробничого навчання під час уроку, важливим стає насичення занять виробничого навчання новим емоційним змістом, активізація самостійності учнів у ході опрацювання ними програмового і додаткового матеріалу, надання їм можливостей вільного вибору тих чи інших способів діяльності, особливо в процесі художньої творчості.

Зауважимо, що в процесі виробничого навчання на майстра виробничого навчання покладається відповідальне завдання – виробити в учнів уміння контролювати результати власної діяльності, що сприяє підвищенню якості виробів, економії часу на їх оздоблення і виготовлення тощо. Самоконтроль і взаємоконтроль виховує в учнів вимогливість до себе, до колег по навчанню, роботі, сприяє активізації сенсорних і пізнавальних процесів, спрямованих на здійснення аналізу результатів діяльності (виконання художньої техніки, виготовлення виробу тощо), виявлення дефектів, пошук шляхів їх попередження та усунення.

Диференційований підхід до організації виробничого навчання з художніх професій в широкому розумінні передбачає оволодіння учнями на кожному ступені навчання відповідним рівнем кваліфікації. Тому зміст виробничого навчання, переліки навчально-виробничих робіт мають розроблятися з урахуванням послідовного їх ускладнення на кожному ступені навчання.

Значущим у виробничому навчанні з художніх професій є **принцип професійної мобільності**, який передбачає формування у майбутніх фахівців художнього профілю здатності до оволодіння сучасними виробничими технологіями, обладнанням, навичками

ефективної діяльності в команді одночасно з високою відповідальністю за власні результати.

Інтеграційні процеси, що відбуваються на підприємствах художніх промислів і ремесел, зумовлюють перехід від вузько-спеціалізованого навчання до підготовки фахівців художнього профілю з інтегрованих професій. Такий підхід до організації виробничого навчання дає можливість оволодівати різними видами художньої діяльності (виготовлення вітражів, гобеленів, розписів, виробів з дерева, глини тощо), що підвищує рівень мобільності випускників професійних художніх навчальних закладів на ринку праці, сприяє швидшому спрямуванню на нові види професійно-художньої діяльності.

Дуже важливо, щоб виробниче навчання з художніх професій ґрунтувалося на закономірностях художньої діяльності, особливостях розвитку в учнів художнього сприйняття, уяви, мислення, спрямованих на створення і втілення художніх образів в конкретні вироби декоративно-вжиткового мистецтва. Саме тому **принцип творчого підходу до формування в майбутніх фахівців художнього профілю професійних компетенцій** є найважливішим серед інших.

Майстри виробничого навчання професійних художніх навчальних закладів під час проведення практичних занять мають забезпечувати поступове формування творчого відношення учнів до роботи та навичок пошуку нових образів, форм, технологій виготовлення виробів; моделей індивідуальної творчої роботи, колективної взаємодії, вмінь керувати собою на всіх етапах художньої творчості: від задуму, пошуку, обґрунтування форми художнього виробу – до розробки проекту, здійснення процесу виготовлення художнього виробу, а, найголовніше, до його презентації для педагогів й учнівського колективу.

Даний принцип особливо важливий на етапі переходу учнів від репродуктивної діяльності, яка передбачає виконання копій еталонних зразків, програмових художніх виробів, до виготовлення індивідуальних творчих робіт (тематичних, перевірочних, курсових, дипломних), оцінювання яких здійснюється на основі таких критеріїв,

як: новизна, оригінальність творчого задуму, композиційна й технологічна досконалість, ужиткова цінність в предметному світі, декоративна популярність в оточуючому середовищі.

Діяльність художніх навчальних закладів системи професійно-технічної освіти України спрямована, насамперед, на забезпечення умов для творчого розвитку особистості, а також на задоволення потреб підприємств народних художніх промислів у кваліфікованих робітниках і майстрах-художниках, які володіють знаннями і вміннями творення художніх образів, техніками виготовлення та оздоблення виробів декоративно-ужиткового мистецтва. Це, в свою чергу, зумовлює необхідність врахування у виробничому навчанні майбутніх фахівців художнього профілю основних закономірностей розвитку народного мистецтва, яке за своїм змістом, метою та виражальними засобами не знає національної замкненості, територіальних обмежень, є правдиве за природою і розвивається на ґрунті художнього узагальнення народного досвіду.

Цінність народного мистецтва у професійній підготовці майбутніх майстрів художніх промислів, на думку М.С. Соколової, полягає в тому, що воно збагачує їхній світогляд, відображає модель світу, в якому зберігаються і розвиваються відповідні композиційні і структурні побудови мотивів, сюжетів, форм.²² Водночас деякі педагоги-художники вважають народне мистецтво консервативним. На що В.С. Воронов зауважує: "Консерватизм – це один із елементів змістової сили народного мистецтва".²³

Народне мистецтво – багатогранне художнє явище, а тому практичне навчання фахівців з професій художнього профілю, поряд із загально дидактичними, має ґрунтуватися на спеціальних принципах навчання, які глибоко інтегровані за змістом і розкривають сутність народного мистецтва, зокрема, на принципах: традиційності; наступності та наслідування в засвоєнні художнього досвіду; регіональності; єдності колективної та індивідуальної

---

²² Соколова М.С. Художественная роспись по дереву: Технология художественных промыслов: учеб. пособ. для студ. высш. учеб. завед. / М.С. Соколова. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2002. – 304 с. С. 6.

²³ Воронов В.С. О крестьянском искусстве / В.С. Воронов. – М., 1972. – 420 с. С. 290.

творчості; поєднання функціонального та декоративного в народному мистецтві; єдності змісту і форм виробів народного мистецтва тощо.

Під сучасним народним мистецтвом ми, насамперед, розуміємо мистецтво традиційних народних художніх промислів, яке ґрунтується на творчій діяльності народних умільців, майстрів-художників, творців художніх образів, виконавців унікальних художніх виробів. Саме тому у виробничому навчанні майбутніх фахівців художнього профілю важливо враховувати положення принципу традиційності народного мистецтва.

Значущість **принципу традиційності** полягає в тому, що майстри виробничого навчання повинні постійно вивчати і відбирати все краще, що було і є в народних художніх промислах, зокрема, образи, форми, прийоми виготовлення і вміло використовувати їх під час навчання учнів. Зауважимо, що традиційність в народному мистецтві – явище діалектичне, пов'язане як з минулим, так і з нинішнім часом та майбутнім. Тобто, до традицій належить все те, що має вічну цінність, зокрема, досвід народу, який здатний жити заново в сучасних умовах.

Дослідник проблем народних художніх промислів М.А. Некрасова стверджує, що традиція глибоко змістовна, її основу складає правильне відношення до національного спадку, яким є мистецтво минулого.²⁴

Під час виробничого навчання у професійних художніх навчальних закладах важливо враховувати, що від майбутнього майстра-художника завжди вимагається не тільки висока технічна майстерність, але й свідоме, творче відношення до своєї художньої діяльності, її результатів, глибоке проникнення в художню культуру народного промислу, в якому він працює, освіченість в тенденціях розвитку сучасного декоративно-вжиткового мистецтва тощо.

Зауважимо, що й нині закономірності традицій продовжують діяти і вносити в сучасне життя нові елементи та властивості.

У навчанні майбутніх фахівців художнього профілю необхідно розглядати й таке поняття як "художня традиція" – дещо змінне в

---

²⁴ Некрасова М.А. О развитии традиции в художественных промыслах / М.А. Некрасова // Искусство, 1971. – № 12. – С. 35-41.

часі, на відміну від спадщини, замкненої в історичних кордонах; вона не тільки динамічна, порівняно з культурною спадщиною, але й володіє конкретним змістом, який передається культурою, тобто традицією.²⁵

Стосовно цього І.Я. Богуславська зазначала, що сучасний майстер береже традицію, а, видозмінюючи, зберігає кращі її сторони...²⁶ Тому під час виробничого навчання учнів професійних художніх навчальних закладів необхідно планувати вивчення не тільки культурної спадщини минулого, але й художній процес нинішнього дня. Адже культурна спадщина залишається живою лише за умов, коли вона стає предметом сприйняття, а не лежить в запасниках або могильниках.²⁷

На думку С.Б. Рождественської, художня традиція зберігає "духовні цінності народу в образно-художньому вираженні мистецтва і здійснює їх адаптацію стосовно історичних і соціально-економічних умов".²⁸

Під час проектування і виготовлення виробів декоративно-вжиткового мистецтва майбутні фахівці художнього профілю повинні не тільки використовувати художні традиції, але й враховувати їх особливості, зокрема: естетичні принципи, художні прийоми творчості тощо, характерні для культур різних народів у різні історичні періоди, а також специфічні національні форми в мистецтві, в конкретних школах тощо.

У ході виробничого навчання в учнів необхідно формувати думку, що традиціями народного мистецтва, професійною майстерністю неможливо швидко оволодіти в професійному художньому навчальному закладі. Секретами професії народних художніх промислів потрібно оволодівати протягом усього активного життя, творчої професійної діяльності. Адже механічне засвоєння художніх технік,

---

²⁵ Соколова М.С. Художественная роспись по дереву: Технология художественных промыслов: учеб. пособ. для студ. высш. учеб. завед. / М.С. Соколова. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2002. – 304 с. С. 11.

²⁶ Творческие проблемы современных художественных промыслов : [сост. И.Я. Богуславская]. – Л., 1981. – 273с. С. 63.

²⁷ Герасимов С.А. Культура и воспитание / С.А. Герасимов // Вопросы философии. – М. – 1978. – № 1. – С. 137-145.

²⁸ Самохвалова В.І. Людина в мистецтві. – М.: Знання, 1987. – 61 с. С.38.

інерційне повторення завченого веде до виродження мистецтва. Тому дуже важливо навчити учнів творчому етнографічному пошуку, самостійному вивченню практичного досвіду і сучасних технологій виготовлення та оздоблення художніх виробів.

Відомо, що носіями традицій є майстри, творчі виконавці виробів народного мистецтва. У професійному вдосконаленні майстрів століттями діяв народний метод навчання: "вчись працювати, як усі майстри, але, водночас, старайся зробити виріб краще за інших". Цей метод навчання не втратив своєї актуальності й нині, адже він сприяє виробленню власного почерку в оздобленні виробів, внесенню новизни в традиційну систему творення образів, залишаючись водночас в межах художніх традицій конкретного промислу, осередку. І тому, щоб стати справжнім майстром художнього ремесла, учням професійних художніх навчальних закладів необхідно оволодівати усіма особливостями народного мистецтва, знаннями історичного досвіду діяльності народних майстрів, регіональними особливостями художнього творення ужиткових виробів.

Зауважимо, що майстрами-художниками стають лише ті, які оволоділи традиціями регіонального народного мистецтва як справжньою творчістю, а не сумою знань і вмінь виконувати декоративні вироби.

Розвиток народного мистецтва, його традицій неможливий без реалізації **принципу наступності та наслідування** в засвоєнні художнього досвіду, естетичних норм минулого, який передбачає вивчення майбутніми фахівцями художнього профілю закономірностей наступності, усвідомлення дій критичної оцінки культурних цінностей, що залишилися від попередніх поколінь, творче використання художньої спадщини в створенні власних образів і форм декоративно-прикладного мистецтва.

Предметом наслідування майбутніми фахівцями художнього профілю в галузі художньої творчості та діяльності мають стати:

- прогресивні художньо-естетичні ідеї;
- творчі реалістичні традиції вітчизняної і світової художньої культури;

- технічні засоби і прийоми художньої творчості;
- художні національні традиції, які в процесі свого розвитку зберігають своє значення для мистецтва.²⁹

Наслідуванню мають підлягати не тільки унікальні та естетично цінні художні витвори мистецтва, пам'ятки художньої культури минулих століть, а також ідеї, образи, сюжети, орнаменти, технічні прийоми, форми предметів, що стійко зберігаються в творчості народу до нинішнього часу.

Принцип наступності та наслідування в народному мистецтві підтверджує силу істинного потягу молодих художників до спадщини минулого для втілення її в образах і формах сучасного декоративно-вжиткового мистецтва. Тому під час виробничого навчання в професійних художніх навчальних закладах учні мають оволодівати секретами професійних навичок і технічних прийомів виготовлення художніх виробів, створених не одним поколінням майстрів, і лише на цій основі розробляти власні системи проектування художніх образів, форм предметів, творчих прийомів оздоблення виробів декоративно-прикладного мистецтва, тобто, досягати високого рівня наслідування з одночасною самореалізацією в художній діяльності.

До важливих принципів народного мистецтва належить **принцип регіональності**, адже природничо-географічний фактор з місцевими культурними традиціями є однією із необхідних умов формування і розвитку самобутніх народних художніх промислів України. Регіональність в народному мистецтві проявляється в матеріально-технічних і образно-виражальних засобах, тобто, в певних "канонах", які майстер виробничого навчання повинен передати майбутнім фахівцям художнього профілю. Під "канонами" в народному мистецтві розуміють певний перелік неписаних правил місцевого народного мистецтва. До регіональних особливостей художньої системи народних промислів відносять матеріал, способи обробки, характер виготовлення виробів, принципи і прийоми створення образу та його втілення в матеріалі.

---

²⁹ Соколова М.С. Художественная роспись по дереву: Технология художественных промыслов: учеб. пособ. для студ. высш. учеб. завед. / М.С. Соколова. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2002. – 304 с. С. 8–9.

Тобто, під час виробничого навчання майбутні фахівці художнього профілю повинні оволодіти техніками обробки матеріалу, які побутують в різних регіонах України. Наприклад, регіональними є техніки художнього оздоблення виробів з дерева: "яворівська різьба", "гуцульська різьба" та інші. Регіональні відмінності проявляються в орнаментах, символах, кольорах, в схемах розташування оздоблювальних елементів на виробах тощо.

Майже кожна регіональна художня система народних промислів має свої закони кольору. В одних випадках вони ґрунтуються на взаємодії двох – трьох кольорових поєднань, в інших – тільки на одному кольорі або на взаємодії значної кількості кольорів.

Особливим засобом художнього вираження в народному мистецтві є орнамент. В різних регіонах України склались свої принципи побудови орнаменту, його символи, мотиви, колір, характер розміщення на площині. В одних регіональних художніх системах орнамент відіграє підлеглу роль, в інших – провідну. В окремих видах народного мистецтва існують різні типи орнаментів і орнаментальних композицій. Наприклад, на Буковині збереглися архаїчні риси антропо-, зоо- та орнітоморфного орнаментів. Популярні зображення людських постатей ототожнюються із деревом життя або складними візерунками вазонів. Яскрава особливість гуцульських геометричних багатоколірних орнаментів. Полтавщина завжди славилася своїми рослинними та геометризованими орнаментами.

Під час виробничого навчання, зокрема, вивчення регіональних особливостей народного мистецтва, в учнів необхідно формувати почуття відповідальності за збереження самотності регіональної художньої культури, її пропагування, а також внесення власного творчого доробку у виконанні курсових і дипломних проектів.

Мистецтво народних художніх промислів завжди ґрунтується на колективних та індивідуальних формах оволодіння творчим досвідом минулого, передачі оригінальних прийомів регіональної професійної майстерності, тому в процесі виробничого навчання учнів з художніх професій важливо враховувати **принцип єдності колективної та індивідуальної творчості в народному мистецтві.**

Коллективна творчість створювалась століттями і не одним поколінням ремісників, вона тісно поєднана з життям, побутом українського народу, розкриває наступність і сприяє формуванню не тільки загальних традицій народного мистецтва, але й місцевих регіональних проявів творчості в народних художніх промислах.

Коллективність в сучасному народному мистецтві проявляється як єдність художньої творчості багатьох майстрів, об'єднаних роботою в одному виді мистецтва, які свідомо цінують художні прийоми, що склалися в народному мистецтві, горді за те, що входять до складу творчої спілки майстрів, слідкують за діяльністю своїх товаришів, змагаються в творчих здобутках.

Як зазначає М.Є. Станкевич, колективна та індивідуальна творчість завжди знаходяться у діалектичній єдності, доповнюючи і збагачуючи одна одну. У зв'язку з колективним характером творчості віками кристалізувались творчі технологічні методи індивідуальної ручної праці, які вдосконалювались кожним наступним поколінням. Завдяки цьому багато творів народних майстрів досягли вершин художнього рівня.³⁰

У розвитку колективної творчості значну роль відіграє індивідуальна творчість майстрів-художників, спрямована на творче проектування і виготовлення асортименту виробів декоративно-прикладного мистецтва, як безпосередньо на виробництві, так і в експериментальних, творчих лабораторіях. З метою активізації індивідуальної творчості майстрів-художників проводяться виставки їхніх кращих художніх зразків, здійснюється розповсюдження досвіду шляхом залучення їх до участі в творчих професійних семінарах, конференціях тощо.

Під час виробничого навчання важливо навчити учнів працювати індивідуально над виготовленням художнього виробу: від створення проекту до втілення його в матеріалі, а також берегти традиції в чистоті і силі.

Індивідуальність в народному мистецтві проявляється в творчому пошуку, поєднаному з виконавською майстерністю. Для

---

³⁰ Антонович С.А., Захарчук-Чугай Р.В., Станкевич И.Є. Декоративно-прикладне мистецтво. – Львів : Світ, 1993. – 242 с. С. 22.

цього необхідно спочатку спрямовувати діяльність учнів на вивчення художньої спадщини української і світової культури, а після цього з одержаної інформації виділяти головне для створення образу. Свій індивідуальний підхід до проектування і виготовлення художніх виробів учні повинні відшліфувати послідовно на основі врахування вимог художніх критеріїв – в першу чергу талановите переосмислення, творча переробка використаного оригіналу, а тільки після цього якість виконання художніх технік тощо.

У виробничому навчанні майбутніх фахівців художнього профілю необхідно враховувати і **принцип поєднання функціонального та декоративного в народному мистецтві**. Це пов'язано з тим, що за сучасних умов утилітарна функція народних художніх промислів дещо поступилася місцем функції емоційно-естетичній.

Функціональність народного мистецтва історично розвивалась на засадах утилітарності, а потім, в силу проявів творчих здібностей людей у прикрашанні предметів, серед яких вони жили і працювали, стали проявлятися естетичні функції. Це сприяло появі символічно-утилітарної функції, а також магічної, охоронної і ритуальної.

Багатофункціональність народного мистецтва дозволяє розглядати його як значну силу, яка здійснює вплив на особистість і суспільство.

Чітко визначила і обґрунтувала функції народного мистецтва М.А. Некрасова. Зокрема, до першої функції вона віднесла святкову. Твори народної творчості наповнюють ритуальним смислом суспільство і побут. Відроджується символічний смисл образів, які сприймалися донедавна поверхово, лише в площині образотворчої ілюстративності.

Друга функція – утилітарна. Деякі вироби, не тільки в селах, але й у містах, слугують предметом першої необхідності (керамічний посуд, вироби з лози тощо). Сувенірна функція дістала активного розповсюдження з середини 60-х років, з розвитком масового туризму і міжкультурних зв'язків з іншими країнами. Особливо актуальною нині є комунікативна функція. Адже ніщо так виразно і яскраво не представляє характер народу, як народне мистецтво. П'ята

функція – естетична. Вона охоплює всі інші функції народного мистецтва і є умовою їх прояву.³¹

У процесі розвитку народного мистецтва одні функції відмирили, інші виходили на передній план. Нині багато виробів не тільки зберегли своє утилітарне значення, але при цьому зросла їх естетична, пізнавальна та символічна роль. Тому на заняттях з виробничого навчання важливо, щоб майбутні фахівці художнього профілю вчилися виготовляти вироби, які мають як утилітарну, так і естетичну цінність. Ні в якому разі не можна допускати виготовлення учнями дешевих "дрібничок".

Утилітарна функція сучасних виробів декоративно-вжиткового мистецтва проявляється, насамперед, у формі, оригінальній конструкції з урахуванням особливостей матеріалу, з якого вони виготовляються, та їх призначення.

Отже, виробниче навчання має бути побудоване таким чином, щоб учні під час виготовлення виробів декоративно-вжиткового мистецтва уміли на основі змісту і функції виробу визначати його художній образ, технологічні прийоми втілення в матеріалі, добирати різні виражальні засоби: фактурні, конструктивні, композиційні тощо.

Досягнення високого рівня професійної майстерності передбачає наявність у майбутніх фахівців художнього профілю навичок художньої комунікації, завдяки яким, як стверджує М.С. Соколова, відбувається виявлення емоційно-оціночного відношення до пізнавальної інформації, яка закладена у витворах декоративно-вжиткового мистецтва.³²

Комунікативна функція народного мистецтва ґрунтується на його знакових аспектах, завдяки яким воно виступає як засіб спілкування. Розвиток комунікативних навичок учнів під час виробничого навчання є необхідним, адже, як свідчить практика, не всі вони можуть розказати про свій творчий задум, ідею створення художнього образу, довести естетичну, художню і технологічну

---

³¹ Некрасова М.А. Народное искусство как часть культуры: Теория и практика / М.А. Некрасова. – М., 1983. – 132 с. С. 75-98.

³² Соколова М.С. Художественная роспись по дереву: Технология художественных промыслов: учеб. пособ. для студ. высш. учеб. завед. / М.С. Соколова. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2002. – 304 с. С. 12.

цінність розробленого і виконаного виробу, представити себе як талановитого майстра-художника. Тому майстри виробничого навчання мають частіше залучати учнів до обговорення художніх проєктів, технологій декоративного оздоблення виробів.

Важливу роль в оволодінні секретами художньої системи народного мистецтва відіграє **декоративність** у вигляді особливих форм предметів, орнаментів, сюжетних зображень, виражених живописними, пластичними або графічними засобами.

Орнамент не тільки прикрашає поверхню виробу декоративно-вжиткового мистецтва, акцентуючи увагу на тій чи іншій деталі, але й збагачує його художньо-образних стрій. Зрозуміти виражальну силу орнаменту неможливо без відпрацювання комплексу практичних вправ, які включають в себе прийоми і засоби стилізації, виконання ескізів оформлення предметів побуту, створення композицій узорів тощо.³³

Важливо навчити учнів прийомам і засобам стилізації, спрямованим на художнє переосмислення і перероблення форм природних мотивів у декоративні на основі використання таких графічних засобів, як: лінія, пляма, колір. Під час виконання вправ із стилізації учні вчаться виявляти характерне в пластичній формі, розуміти орнаментальну сутність узорів для того, щоб художньо передати орнаментальний світ природи як нескінченний ланцюг художніх образів. З цією метою учні під час виробничого навчання виконують вправи на узагальнення форми в межах її контурів, на узагальнення форми із зміною контуру, спрощення конструкції, на перетворення об'ємної форми в плоску, на зміну характеру форми в напрямі посилення її декоративності тощо.

Крім того, важливо навчити учнів правильній ритмічній побудові орнаменту. Майстри виробничого навчання спочатку мають видавати учням прості завдання, наприклад, виконання орнаментальної смуги із повторенням однакового елемента, а після цього – орнаменти з чергуванням різних за формою і кольором мотивами (геометричними, рослинними тощо).

---

³³ Светлова Л.П. Азбука орнамента / Л.П. Светлова. – М. : ИРПО, 2001. – 127 с. С. 46.

Для якісного створення орнаменту важливо, щоб учні під час виконання його елементів досягали метричності, завдяки якій відбувається легкість сприйняття кольору, пластики, темпу, руху, мотивів тощо.

Тобто, у процесі виробничого навчання майбутні майстри народних художніх промислів вчать так декорувати вироби народного мистецтва, щоб переконливо відобразити авторську ідею, передати творчий задум. Для цього ними використовуються найрізноманітніші засоби: від фактурної розробки поверхні - до образотворчих мотивів, які мають узагальнено-символічне значення.

Водночас, під час виробничого навчання, зокрема, оволодіння прийомами декорування (оздоблення) виробів декоративно-вжиткового мистецтва, учнів необхідно навчити розв'язувати важливу проблему, від якої залежить художня якість виробу, його досконалість та естетична цінність – це забезпечення якісного співвідношення форми виробу з декоративними елементами оздоблення, яке визначається закономірностями гармонії, ґрунтується на принципі контрастних відношень і залежить від творчої зрілості автора.

Під час виконання творчих робіт на уроках виробничого навчання необхідно, щоб учні дотримувались правил забезпечення співвідношень форми і декору в різних варіантах:

а) декоративний мотив підкоряється функціональній формі, збагачуючи її художньо-образне рішення;

б) утилітарна функція підкоряється декоративному мотиву виробу (декоративні прикраси, складність конструкції виробів створюють труднощі в практичному їх використанні);

в) форма виробу може бути виключно декоративна;

г) художньо-образне вирішення виробу орієнтоване на практичну значущість і декоративну цінність виробу (наприклад, дерев'яні підсвічники, прикрашені різними скульптурними зображеннями, орнаментом тощо).

У зв'язку з цим важливим у виробничому навчанні майбутніх майстрів народних художніх промислів є **принцип єдності змісту і форми виробів народного мистецтва.**

З перших уроків виробничого навчання необхідно формувати в учнів відповідальність за створення виробів, в яких форма і зміст взаємопов'язані.

Порушення цих вимог призводить до появи "кітчевих" речей, які не сприймаються і засуджуються громадськістю, не говорячи вже про митців. Наприклад, "кітчевими" є керамічні вироби, в яких використовуються орнаменти, притаманні для вишивки або ткацтва тощо.

Поява "кітчевих" речей свідчить, насамперед, про низький рівень вивчення майстрами народних художніх промислів традицій народного мистецтва, а також характерних форм, видів і прийомів декоративного оздоблення.

Під час навчання учнів виготовленню витворів народного мистецтва майстер виробничого навчання має акцентувати їхню увагу на недопущення переваги форми над змістом, як і змісту над формою, механічного перенесення узорів з музейних або інших предметів на власні вироби без дотримання взаємозв'язку елементів композиції, що формують її єдиний стрій, а, отже, забезпечують єдність змісту.

Забезпечення єдності форми і змісту виробів декоративно-вжиткового мистецтва ґрунтується на якісному оволодінні учнями професійних художніх навчальних закладів секретами художніх шкіл на промислах, вивченні характерних ознак стилів, форм, художніх символів тощо.

Підсумовуючи зазначене вище, зауважимо, що врахування принципів народного мистецтва у підготовці майбутніх фахівців художнього профілю в професійних художніх навчальних закладах України є надзвичайно важливою і актуальною проблемою народних художніх промислів щодо формування творчої, національно свідомої особистості, її професійної компетентності в образотворчому та декоративно-вжитковому мистецтві на рівні виконавця, митця—інтерпретатора, майстра народних художніх промислів, особливо в час всезростаючих вимог суспільства.

Урахування принципів народного мистецтва в організації виробничого навчання майбутніх фахівців художнього профілю, в цілому, сприятиме формуванню умінь сприймати і розуміти характерні особливості народного мистецтва, посиленню мотивів до

самореалізації в професійно-художній діяльності, спрямованій на створення унікальних мистецьких витворів.

Принципи виробничого навчання з художніх професій знаходяться в тісній єдності, доповнюючи один одного теоретичними положеннями, необхідними для підготовки майбутнього фахівця художнього профілю відповідно до динамічних вимог як робочого місця, так і професії в цілому. А отже, майстер виробничого навчання професійного художнього навчального закладу, розробляючи зміст і структуру занять в майстерні або на виробництві, має чітко дотримуватись основних положень принципів виробничого навчання, зреалізовувати комплексний підхід до організації навчально-виробничого процесу, що в цілому сприятиме його оптимізації, а найголовніше – формуванню творчої, професійно компетентної й національно свідомої особистості, майбутнього фахівця художнього профілю, відповідального за збереження традицій народного мистецтва, їхній розвиток і збагачення сучасними художніми ідеями.